

MOŽNOSTI VYUŽITÍ CESTOVNÍHO RUCHU PRO ROZVOJ VENKOVA V MIKROREGIONU BYSTŘICE NAD PERNŠTEJNEM

POSSIBILITIES OF USING TOURISM FOR RURAL DEVELOPMENT IN THE MICRO-REGION BYSTŘICE NAD PERNŠTEJNEM

Doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc., Doc. Ing. Dr. Milada Šťastná,
Ing. Michaela Javůrková, Ing. Aneta Pavlů

Mendelova univerzita v Brně
Ústav aplikované a krajinné ekologie Agronomické fakulty
Zemědělská 1, 613 00 Brno
Česká republika

e-mail: stastna@mendelu.cz, antonin.vaishar@mendelu.cz; xpavlu@node.mendelu.cz

Klíčová slova:

Cestovní ruch, rozvoj venkova, vnitřní periferie, Bystřice nad Pernštejnem

Keywords:

Tourism, rural development, inner periphery, Bystřice nad Pernštejnem

Abstrakt:

Cestovní ruch je zpravidla považován za odvětví, které může kompenzovat útlum produkčního zemědělství, zvláště v periferních oblastech. Příspěvek analyzuje lokalizační, realizační a specifické faktory rozvoje cestovního ruchu v mikroregionu Bystřice nad Pernštejnem na vnitřní periferii Česka. Uvedený region je nejen výrazně odlehlý od všech významnějších regionálních středisek, ale je zároveň postižen těžbou uranu a jejím útlumem. Vnitřní periferie je vhodná pro rozvoj diverzifikovaného sportovně-turistického cestovního ruchu s důrazem na jeho měkké formy. Takový cestovní ruch je udržitelný, ale nemůže nahradit produkční zemědělství – už proto, že zemědělství je významné pro údržbu krajiny. Přitom je nutno vzít konkurenci sousedních mikroregionů. Podstatný je humánní a sociální kapitál.

Abstract:

Tourism is often considered for a branch able to compensate the decline of productive agriculture. – particularly in peripheral regions. The paper analyses locational, implementation and specific factors of tourism development in the Bystřice nad Pernštejnem micro-region in the inner periphery of Czechia. The mentioned region is not only remote from all important regional centres but it is impacted with the uranium mining and its downturn. Inner periphery is suitable for the development of diversified sport tourism with the accent on its soft forms. Such tourism is sustainable, but it is not able to substitute the agriculture – at least because the agriculture is important for the landscape maintenance. It is also important to take into account the competition of neighbouring micro-regions. Human and social capital are extremely substantial.

Úvod

Cestovní ruch je chápán jako jedna z alternativ rozvoje venkova po útlumu produkčního zemědělství. Zpravidla se argumentuje poptávkou městského obyvatelstva po venkovském prostředí, zachovalostí životního prostředí na venkově a dalšími podpůrnými argumenty. Pravdou však je, že převážná část cestovního ruchu v našich podmínkách stále ještě směřuje do (velkých) měst, lázeňských středisek a zimních resortů. Cestovní ruch na venkově je dosud nejvíce zastoupen chalupařením a chatařením, zatímco doporučené formy jako agroturistika nebo ekoturistika se sice rozvíjejí, ale s řádově menší intenzitou. Příjmy z venkovského cestovního ruchu zatím zřejmě nejsou schopny vytvořit alternativu k výrobním odvětvím na venkově. Navíc průměrné příjmy zaměstnanců v cestovním ruchu jsou ještě menší než příjmy zemědělců.

Pravděpodobně hlavní bariérou rozvoje venkovského cestovního ruchu je nedostatečně rozvinutá infrastruktura, která neodpovídá požadavkům současného turisty – byť střední třídy. Dalším problémem bývá nedostatek podnikavosti (včetně ne příliš příznivého podnikatelského prostředí) a spolupráce v území a pochopitelně nedostatek základního kapitálu. Tyto nevýhody se venkov snaží nahradit pohostinností, což se však ne vždy daří.

Zatím nepříliš optimistická situace však neznamená, že by se o tomto směru rozvoje nemělo uvažovat. Je to v souladu s představou o multifunkčním rozvoji venkova jako řešení současné situace transformace na post-produktivní společnost ve venkovském prostoru. Venkov, který tradičně nabízel spíše výrobní odvětví (kterým je stále ještě přizpůsobena vzdělanostní struktura), nemá mnoho jiných příležitostí pro rozvoj nevýrobních aktivit, než je právě cestovní ruch.

Venkov i v tak malé zemi jakou je Česká republika, je značně diferencovaný. Naše pozornost je zaměřena na periferní venkov, který má na jedné straně horší předpoklady pro rozvoj zemědělské výroby, jednak kvalitnější (méně narušené) životní prostředí. Případová studie byla zpracována pro mikroregion Bystřice nad Pernštejnem, který je součástí vnitřní periferie na zemské, krajské a okresní hranici.

Cílem studie je zmapovat a analyzovat situaci v tomto mikroregionu a navrhnout případná opatření pro její zlepšení. K tomu bylo využito metod statistických, sociologických a terénního výzkumu. Kvalitativní metody při tomto druhu výzkumu podporuje Kneafsey (2000), která argumentuje tím, že míra, v níž je rozvoj cestovního ruchu v daném mikroregionu akceptován nebo odmítnut závisí na unikátní konfiguraci historicky podmíněných a nových sociálních relací a je úzce spojena s identitou místa a mikroregionu. K takové analýze se lze jen stěží dopracovat pomocí kvantitativních metod.

1. Cestovní ruch v rozvoji venkovských regionů

Venkovský cestovní ruch se zhruba od 80. let minulého století rozvíjí jako odezva na teorii útěku z přelidněných a znečištěných městských center. Hlavní atraktivitou venkovského cestovního ruchu je ruralita, která spočívá v nízké hustotě obyvatelstva a malých rozměrech sídel, využití krajiny pro primární odvětví a specifických charakteristikách venkovského způsobu života (Hájek, 2002). Z toho mimo jiné vyplývá, že by bylo krajně obtížné rozvíjet

venkovský cestovní ruch bez zemědělství nebo lesnictví. Nemůže jít tedy o náhradu výrobních odvětví, ale spíše o prosazení jejich multifunkčního charakteru.

Periferie je obvykle chápána jako důsledek dichotomie centrum – periferie. Obecně jsou za periferní mikroregiony považovány oblasti vzdálené od center, ale přitom na nich mnohostranně závislé. Brown a Hall (2000) definují vztah centrum periferie z hlediska cestovního ruchu jako vztah mezi zdroji a cíli návštěvníků. Je totiž celkem zřejmé, že většina návštěvníků periferních mikroregionů pochází z centrálních oblastí (i když naopak to neplatí).

Velmi citlivá a důležitá je otázka udržitelnosti venkovského cestovního ruchu, neboť překročením jistých limitů směrem k masovosti vlastně zaniká hlavní atraktivita vyjádřená specifickým způsobem života. Cílem by neměl být okamžitý ekonomický zisk, ale naplnění jistých romantických očekávání rurálního života, které mohou přinášet mírný zisk dlouhodobě (Šimková, 2007). Dalšími riziky ve sféře udržitelnosti mohou být různá znečištění a škody, způsobené návštěvníky zejména v chráněných lokalitách.

Ryglová (2007) definovala některé bariéry ze strany podnikatelů ve venkovském cestovním ruchu, zejména nedostatek kapitálu, zhoršený přístup k dotacím a k informacím o nich, existující legislativa a také nedostatek znalostí a obava z reakce okolí a ztráty soukromí.

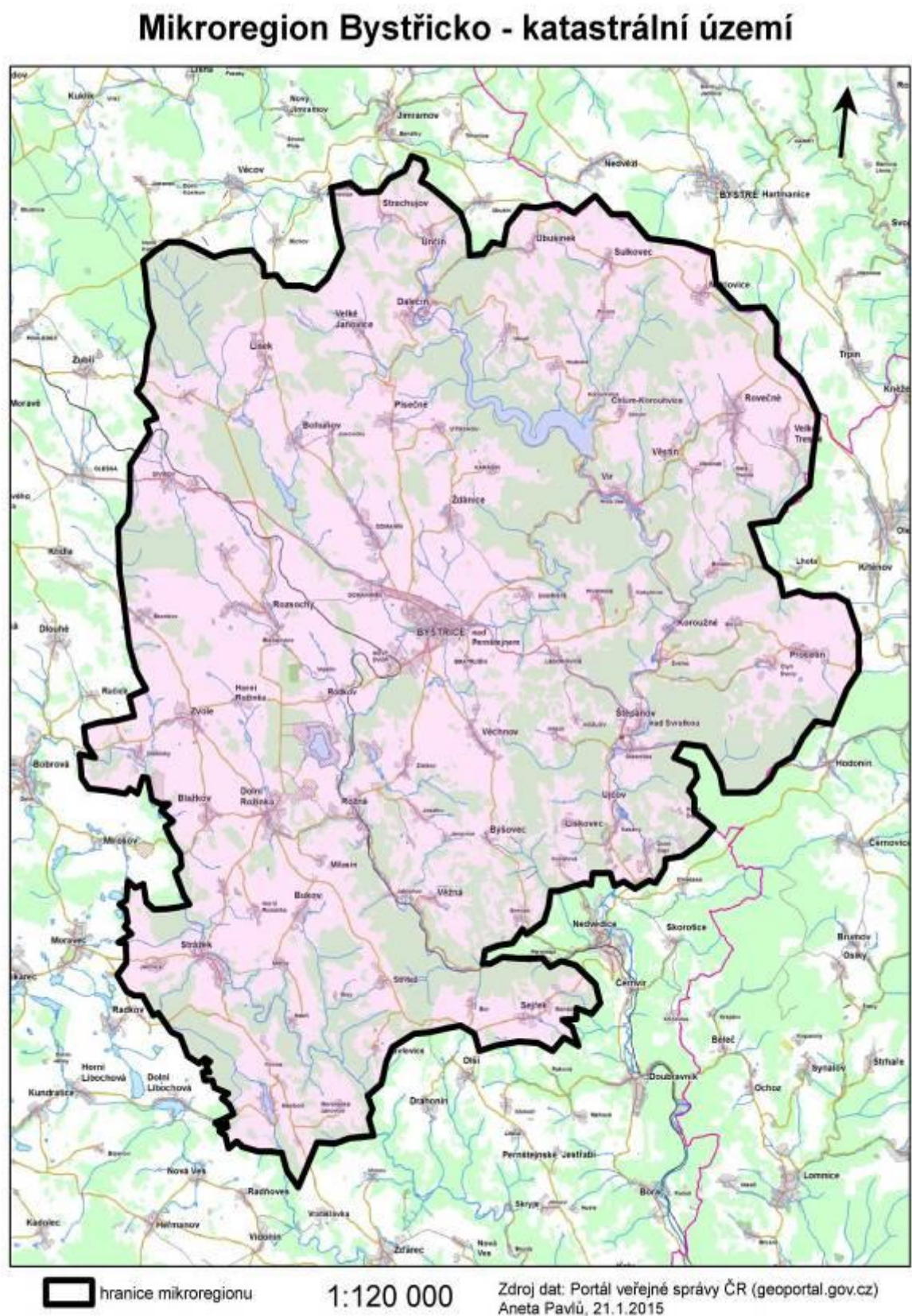
Základními formami venkovského cestovního ruchu v českých podmínkách je chalupaření a chataření, agroturistika, ekoturistika. Venkova se do značné míry týká i cyklo a hipoturistika, a také gastronomický a folklórní cestovní ruch. V zahraničí se kladě důraz zejména na agroturistiku (Potočník-Slavič, Schmitz, 2013), pro kterou však v Česku (snad s výjimkou horských oblastí) nejsou příliš vhodné podmínky vzhledem k převažujícímu intenzivnímu charakteru zemědělství a malému počtu rodinných farem. Konečný (2014) poukazuje na skutečnost, že rodinné farmy se nacházejí v řadě případů mimo turisticky atraktivní oblasti, zejména mimo pohodlnou dosažitelnost z regionálních center, což by mohl být i případ Bystřicka.

Cestovní ruch ovlivňují lokalizační, realizační a selektivní faktory (Ryglová et. al., 2011). Za lokalizační faktory se považují přírodní, architektonické, historické a další atraktivity, kterými dané území disponuje. Realizačními faktory je infrastruktura pro cestovní ruch. Lze ji rozdělit na přímou infrastrukturu (zejména ubytovací a stravovací kapacity a atrakce pro turisty) a infrastrukturu nepřímou, která zahrnuje technická a sociální zařízení, která jsou využívána i místním obyvatelstvem. Selektivní faktory spočívají v okolnostech, které při podobných lokalizačních a realizačních faktorech směřují poptávku do konkrétních lokalit (celková sociální, politická, environmentální situace, pohostinnost a připravenost místní populace, spolupráce místních subjektů apod.

2. Bystřicko

Bystřicko bylo definováno jako území dobrovolného sdružení obcí Mikroregion Bystřicko, založeného v roce 2000. Jde o severovýchodní část území okresu Žďár nad Sázavou. Bystřicko se nachází na hranicích kraje Vysočina, Jihomoravského a Pardubického kraje, značně vzdáleno nejen od vlastního krajského střediska Jihlavy, ale i od středisek sousedních regionů Pardubic a Brna. Navíc spád k Jihlavě je z historického i geografického hlediska značně problematický. To mimo jiné znamená, že jde o součást takzvané české vnitřní periferie (Müller a Musil, 2008). Kraft a Blažek (2012) teoreticky zdůvodnili, že Bystřice nad Pernštejnem patří k nejodlehlejšími střediskům kraje Vysočina.

Obrázek 1: Bystřicko. Kreslila A. Pavlů

Toto území zahrnuje město Bystřici nad Pernštejnem (9 215 obyvatel) a dalších 36 obcí s celkovým počtem 11 438 obyvatel¹. Území má celkovou rozlohu 326 km² a hustotu obyvatelstva 63 osoby na km². Velikostní struktura obcí odpovídá charakteristikám kraje Vysočina (Vaishar, 2014). Kromě centrálního města nemá žádná obec více než tisíc obyvatel. Mezi středně velké obce s 500 – 1 000 obyvatel lze počítat Strážek, Rovečné, Rožnou, Vír, Štěpánov nad Svratkou, Rozsochy, Dolní Rožínku, Zvolí, Dalečín. V těchto obcích lze očekávat určitou sociální infrastrukturu. Ostatní obce lze považovat za malé (200 – 500 obyvatel), kterých je 8 a velmi malé. Těch je celkem 19, z toho 7 nemá ani 100 obyvatel. Navíc se v mikroregionu nachází 51 dalších částí obcí, takže sídelní struktura je ve skutečnosti ještě rozdrobenější. V nejmenších obcích je velmi chudá sociální a někdy i technická infrastruktura.

Ekonomická struktura mikroregionu spočívala – přes nepříliš výhodné přírodní podmínky – na primárním sektoru. Bystřice sama byla známá rozvojem soukenictví, spojeným se zpracováním lnu, pěstovaného v okolí. Rozvojovými impulsy bylo napojení na železnici Tišnov – Žďár nad Sázavou v roce 1905 a zejména počátek těžby uranu v Dolní Rožínce v 50. letech minulého století.

Další průmyslové podniky byly na Bystřicko dodány ve formě poboček jiných firem. Největší z nich byl oděvní závod Krasu Brno v Bystřici nad Pernštejnem, textilka SKN Krnov ve Víru, dvě tírny Českomoravského lnu Humpolec, obuvnický závod Závodů Gustava Klimenta Třebíč, závod firmy GAMA České Budějovice v Dalečíně, závod Sigmy Brno ve Velkém Tresném, závod Moravských elektrotechnických závodů Brno ve Štěpánově nad Svratkou. Potravinářství bylo reprezentováno závodem LACRUM Brno v Bystřici. Tyto závody zaměstnávaly před rokem 1990 více než 1 500 pracovníků. Po roce 1989 zpravidla zanikaly pobočky velkých továren jako první. Pouze některé firmy byly úspěšně privatizovány. To se týká společnosti ROTTER Vír – nástupce závodu SKN Krnov a Železáren Štěpánov, které vznikly privatizací pobočného závodu MEZ Brno nebo UNIMAN Engliš ve Velkém Tresném.

Útlum uranového průmyslu v 90. letech, spojený se snížením počtu pracovních příležitostí v dalších výrobních odvětvích vedl ke zvýšené nezaměstnanosti (Kallabová et al., 2002). Těžba uranu nebyla dosud zcela ukončena. DIAMO s. p., o.z. GEAM Dolní Rožínka je v současné době jediným místem těžby uranu v České republice a ve střední Evropě. V provozu je pouze důl Rožná I. Těžba bude probíhat do doby ekonomické výhodnosti, budoucnost tedy závisí mimo jiné na vývoji cen uranu na světových trzích. V současné době zaměstnává uranový průmysl na Bystřicku necelý tisíc osob. V budoucnu bude zaměstnán určitý počet osob na údržbě důlních objektů, čištění důlních vod, rekultivacích odvalů a odkališť.

Zvláštním problémem byla také ta okolnost, že příjmy zaměstnanců v uranovém průmyslu byly relativně velmi vysoké. Jejich výše však nebyla dána vysokou kvalifikací, ale těžkou a nebezpečnou prací. Zaměstnání v cestovním ruchu nemůže co do výše příjmů ani zdaleka jejich původní zaměstnání nahradit. Rekvalifikace těchto pracovníků na služby (včetně služeb cestovního ruchu) je proto obtížná. Navíc jde do značné míry o osoby, které se do mikroregionu přistěhovaly právě kvůli těžbě a jejich vztah ke krajině je méně příznivý než u starousedlíků, kteří zde žijí po generace.

Proto se zastupitelstvo města pokusilo o náhradu pracovních příležitostí vytvořením velké průmyslové zóny o rozloze 80 ha a přilákáním investorů. Toto úsilí bylo úspěšné pouze

¹ Data o počtu obyvatel se vztahují ke konci roku 2013 a jsou převzata z Databáze demografických údajů o obcích ČR, Praha, Český statistický úřad

částečně. Největším podnikem v zóně je německá firma Wera Werk, zaměstnávající přes 500 pracovníků při výrobě nástrojů a nářadí.

Obrázek. 2: Bystřice nad Pernštejnem - jádro města s kostelem sv. Vavřince. Foto A. Vaishar

Zdroj: foto A. Vaishar

Zemědělství vykazuje nízký potenciál rostlinné výroby. Rozvíjí se extenzivní chov skotu a ovcí. Z asi deseti zemědělských podniků s více než 20 zaměstnanci patří AGRO Zvole, a. s. a Společnost Bohuňov, a. s. k významnějším zaměstnavatelům v mikroregionu. Těžbou dřeva se zabývají Lesy Strážek (Daniel, 2006), které se však nacházejí v likvidaci.

Hlavní problémy Bystřicka se pokusili definovat Hynek et al. (2005):

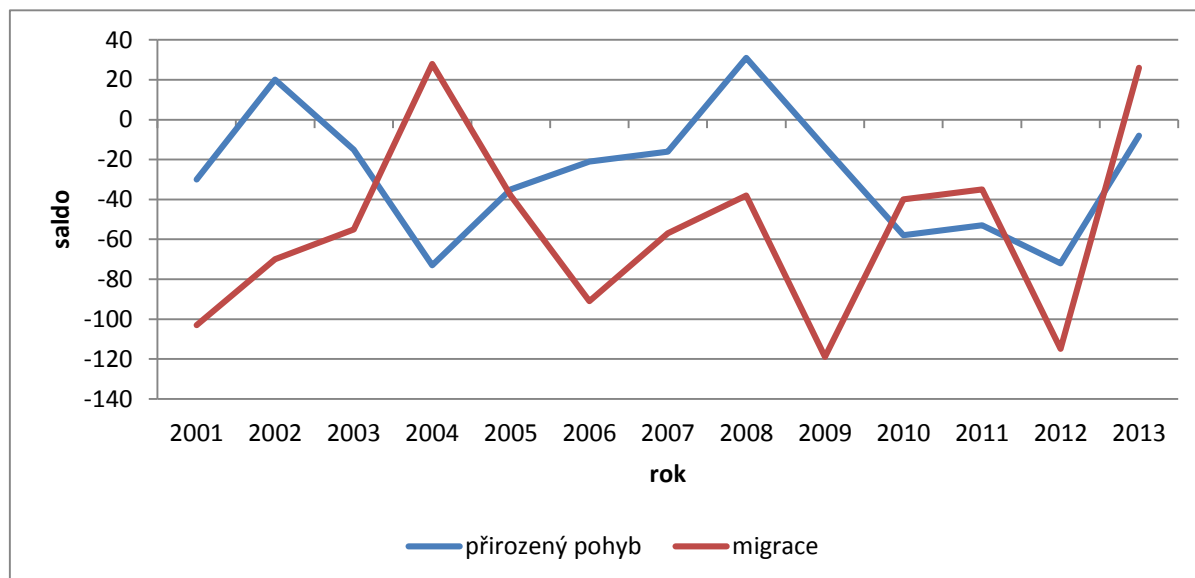
- špatné dopravní spojení prohlubující neochotu investorů směřovat sem své investice
- zvýšená nezaměstnanost v důsledku probíhajícího útlumu těžby uranu; v listopadu 2014 dosáhla nezaměstnanost v mikroregionu 7,8 % což je o jeden procentní bod vyšší, než činil průměr okresu²
- nedostatek pracovních příležitostí pro ženy v důsledku úpadku oděvních firem v okolí a z toho vyplývající nutnost daleké vyjížděky za prací a nízkých mezd
- vliv těžby uranu na životní prostředí, problémy údržby antropogenních tvarů reliéfu po těžbě; problému předpokládaných environmentálních následků těžby uranu, eventuálně ukládání vyhořelého jaderného paliva věnují autoři i několik dalších položek
- nízká míra industrializace v důsledku ukončení provozu některých průmyslových podniků
- úpadek zemědělské produkce, spojený se snížením poptávky a kombinovaný s nevhodnou velikostní strukturou podniků

Mikroregion vykazuje depopulační tendence (obr. 3). V období 2009 – 2013 ubylo 239 obyvatel v důsledku migračního úbytku a 310 osob v důsledku migrace. To představuje celkový úbytek obyvatelstva ve výši poměrně vysokých 2,7 % za 5 let. Při bližší analýze však zjistíme, že rozhodující část populačního úbytku se koncentruje do Bystřice nad Pernštejnem a méně do

²Integrovaný server Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

Dolní Rožínky, to znamená do obou středisek, spojených s těžbou uranu. Malé obce mají populační bilanci vesměs pozitivní nebo vyrovnanou. Z toho lze usoudit, že úbytek obyvatelstva je zapříčiněn primárně útlumem těžby uranu a teprve sekundárně snad odlehlostí oblasti.

Obrázek 3: Vývoj pohybu obyvatelstva mikroregionu Bystřice nad Pernštejnem za období 2001 – 2013.

Zdroj: Krajská správa Českého statistického úřadu v Jihlavě

Rozvojové potenciály v mikroregionu Bystřice nad Pernštejnem

Lokalizační faktory Bystřicka lze rozdělit na přírodní atraktivity, kulturně historické památky a společenské akce (Javůrková, 2014). V mikroregionu se nachází 13 přírodních lokalit, patřících mezi chráněná území. Je zde i několik lokalit převážně geologicko-těžebního charakteru, které (dosud) chráněny nejsou. Na druhé straně zde není žádné velkoplošně chráněné území, které by limitovalo některé turistické aktivity. V území jsou čtyři vodní plochy, které mohou sloužit ke koupání (i když vyšší nadmořská výška a z ní vyplývající klimatické podmínky předurčují poměrně krátkou sezónu): rybníky Argentina, Domanínský, Skalský a řeka Svratka. Na druhé straně přehradní nádrž Vír je vodárenská a koupání i rybolov jsou zde zakázány. Nejvýznamnější atraktivitou je však sama krajina Českomoravské vrchoviny, typická mozaikovitou strukturou a střídáním polí, lesů, luk, vodních ploch a vesniček. Tato okolnost umožňuje rozvoj cykloturistiky, hipoturistiky a geocachingu. Určitou výhodou je dvojitá sezóna cestovního ruchu – letní i zimní.

Cestovní ruch na Bystřicku je ovlivněn blízkostí hradu Pernštejna, který patří k nejvýznamnějším hradům na Moravě. Dále se zde nachází šest zřícenin hradů, z nichž nejznámějšími jsou Zubštejn, Aušperk a Pyšolec. Po celém mikroregionu jsou roztroušeny další církevní i světské památky z různých období a v různých stylech včetně moderních. Známý je zejména raně gotický opevněný kostelík sv. Michaela ve Vítochově a kostely sv. Vavřince v Bystřici a sv. Václava ve Zvoli. K nim přistupují památky drobné sakrální architektury. Za technické stavby lze označit rozhledny Karasín a Horní les a vodní nádrž Vír. Hlavní objekty lidové architektury najdeme v Nyklovicích, Víru a Ubušínku.

Společenské akce se realizují okolo kulturního domu v Bystřici nad Pernštejnem. Ochtnické soubory fungují ve Víru a Rozsochách, muzea a galerie v Bystřici nad Pernštejnem a Velkém Tresném. Prakticky v každé vesnici se organizují lidové slavnosti – poutě a hody, přitom v Bystřici nad Pernštejnem jde o vícedenní záležitost. K dalším lidovým slavnostem patří pořádání jarmarků a farmářských trhů. Součástí tradice jsou i pálení čarodějnic, rozsvěcování vánočních stromů a silvestrovské ohňostroje. Tyto akce jsou zpravidla doprovázeny kulturním programem. Za nositele tradic Horácka je považován národopisný soubor Groš z Dolní Rožínky. Turisticky významnou akcí je Bystřické léto s řadou hudebních vystoupení. Další akcí je soutěž S Vodomilem Zubří zemí, jehož podstatou je putováno do 10 zajímavých míst Bystřicka a sousedního Novoměstska. Bystřice nad Pernštejnem je také jedním z míst, kde se každoročně pořádá festival vážné hudby Concentus moraviae za účasti významných českých interpretů.

Obrázek 4: *Hrad Pernštejn.*

Zdroj: foto M. Javůrková

V mikroregionu se nachází 38 ubytovacích zařízení různých kategorií s celkovou kapacitou 1 289 lůžek: 3 hotely, 17 penzionů, 3 ubytovny, 10 ubytování v soukromí, 3 kempy. Největšími zařízeními jsou hotel Skalský dvůr Lísek (164 lůžek) – který poskytuje i podmínky pro kongresovou turistiku, penzion Colorado Grand ve Zvoli (135 lůžek), letní penzion Podmitrov Strážek (100 lůžek) nebo ubytovna v domově mládeže v Bystřici nad Pernštejnem se stejnou kapacitou. Ubytovací kapacity jsou soustředěny především v Bystřici nad Pernštejnem a jejích místních částech a v oblasti Vířské přehrady. Stravovacích zařízení je v mikroregionu celkem

29 (13 restaurací, 9 hostinců, 3 rychlá občerstvení, 2 cukrárny, 1 vinárna). Největší množství těchto zařízení je pochopitelně v Bystřici nad Pernštejnem.

Dopravní osou mikroregionu je silnice I/19, jejíž zatížení v prostoru Bystřice nad Pernštejnem činí nevelkých 4 295 jednotkových vozidel za den (2010³). Problémem je vzdálenost od dálnice D1 a sítě silnic nadregionálního významu, která činí ve všech případech více než hodinu po silnicích nižší třídy. Tento problém je zásadní bariérou ekonomického rozvoje, ale nemusí být ve všech případech limitující pro rozvoj cestovního ruchu. Zvláště pro pobytovou rekreaci může být odlehlost mikroregionu a nižší dopravní zatížení komunikací spíše výhodou. Problémem je to spíše pro fakultativní výlety. Silnice druhé a třetí třídy, propojující jednotlivé obce jsou v řadě případů ve špatném technickém stavu. Železnice číslo 251 z Tišnova do Žďáru nad Sázavou má pouze lokální význam.

Za nadregionální atraktivitu v mikroregionu lze považovat westernové městečko Šiklův mlýn v katastrálním území Zvole, které patří k největším přírodně-zábavním parkům v České republice. Tato aktivita disponuje vlastní ubytovací kapacitou a řadou dílčích atrakcí pro různé věkové skupiny turistů včetně strašidelného zámku Draxmoor a fotoparku Krokodýl a pořádá rovněž různé společenské akce v amfiteátru pro 2 500 diváků.

Obrázek 5: *Strašidelný zámek Draxmoor v Dolní Rožínce.*

Zdroj: foto M. Javůrková

Bystřicko má poměrně značně vyspělou sportovní infrastrukturu. Sportovní areál v Bystřici nad Pernštejnem zahrnuje víceúčelovou sportovní halu s krytým bazénem, atletický stadion Tomáše Dvořáka, koupaliště, venkovní a kryté tenisové kurty, fotbalové hřiště a stadion a další. Na

³Celostátní sčítání dopravy 2010. Praha: Ředitelství silnic a dálnic ČR

konci roku 2014 byla také dostavěna a uvedena do provozu moderní hokejová hala – zimní stadion. Dalším multifunkčním sportovním areálem je Borovinka u obce Domanín. Adrenalinové sporty lze provozovat v Akcentru nebo v motokrosovém areálu Dalečín. V mikroregionu je hustá síť značených turistických cest, Svratecká vodohospodářská naučná stezka, 11 cyklotras, 8 běžeckých lyžařských tras a 4 areály sjezdového lyžování.

Bystřicko má dobré podmínky pro rozvoj chataření a chalupaření. Majiteli objektů druhého bydlení jsou především obyvatelé Brna. Chaty jsou soustředěny v Bystřici nad Pernštejnem (lokalita Pod Horou) a u Domanínku, případně u Domanínského rybníka. Chalupy jsou většinou v malých sídlech. Z větších obcí lze najít koncentraci chalup ve Víru a Rovečném.

V mikroregionu se nachází několik agroturistických a ekoagroturistických zařízení: Zámecký statek Dolní Rožínka s chovem koní a střediskem parawesternu pro handicapované osoby, statek Opajda Horní Rožínka s agroturistikou a kontakt se zvířaty, ekofarma Baucis s pěstováním biozeleniny a agroturistikou nebo Mitrovský dvůr. Hipoturistiku provozují statek Doubravka v Horní Rožínce, farma Mansberk v Sejřku, ranč „U“ ve Zvoli nebo sedlářství v Dolní Rožínce.

Obrázek 6: *Kostel sv. Archanděla Michaela ve Vítově.*

Zdroj: foto M. Javůrková

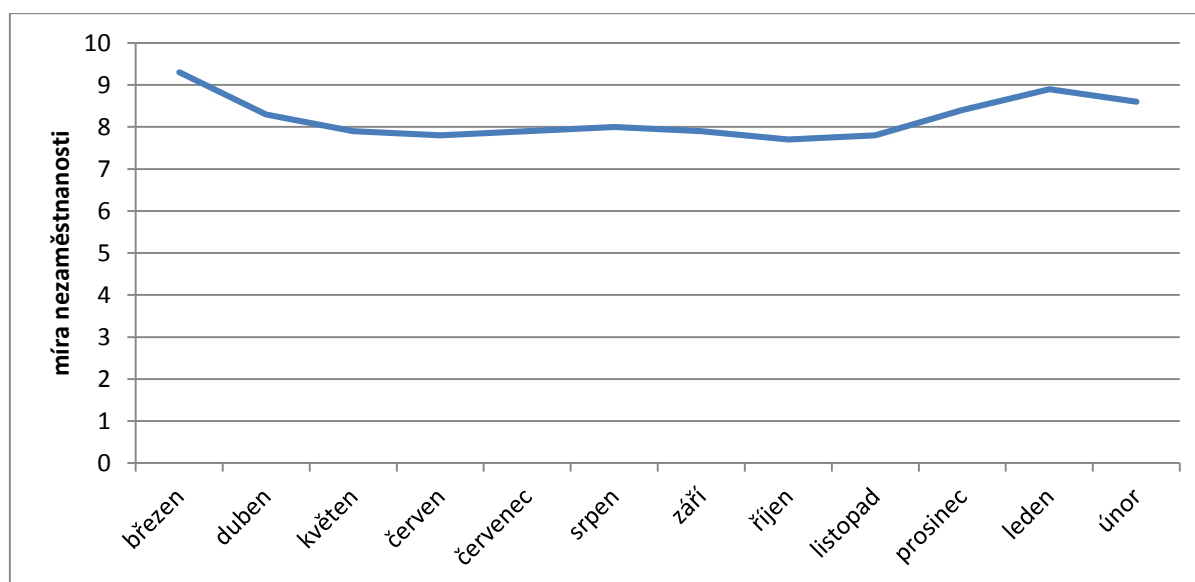
Je zřejmé, že Bystřicko může přilákat zejména turisty zaměřené na lehčí a středně těžkou pěší turistiku, cyklistiku, hipoturistiku a sportovní cestovní ruch spojený s poznáváním. Jde zejména o mladé lidi, studenty, sportovce, rodiny s dětmi, eventuálně seniory. Z toho vyplývá, že Bystřicko zřejmě nebude nabízet kapacity pro sociálně silnou klientelu. Také je třeba, aby nebyly překročeny limity udržitelnosti z hlediska počtu návštěvníků a jejich možného negativního vlivu na krajinu, životní a sociální prostředí. V takovém případě by příliš velký rozvoj cestovního ruchu mohl být kontraproduktivní. Kraj Vysočina navštěvují z více než 80 %

rezidenti (občané ČR). Z cizinců se jedná především o občany sousedních zemí, zejména Německa a Slovenska. (Filipová, 2012)

Otázkou je, jaká je úroveň humánního a sociálního kapitálu v mikroregionu, tedy schopnost poskytovatelů nabízet odpovídající služby. Humánní kapitál se zpravidla měří úrovní formálního vzdělání, která je v periferních rurálních mikroregionech zpravidla podprůměrná. Předpokládejme, že pro podnikání v cestovním ruchu je důležité úplné střední vzdělání. V Bystřici nad Pernštejnem má úplné středoškolské a vyšší vzdělání 38,4 % obyvatel starších 15 let (český průměr činí 43,6 %). Venkovské obce mají takto vzdělaných obyvatel 33,5 % (české obce nad 2 000 obyvatel mají hodnotu tohoto indikátoru 35,2 %)⁴. Formální vzdělání je tudíž na Bystřicku horší než odpovídá celostátní situaci.

To se může odrážet i v míře nezaměstnanosti, která je na Bystřicku zhruba o jeden procentní bod vyšší než v celém okrese Žďár nad Sázavou. Roční vývoj ukazuje určitou nepřilíh výraznou sezónnost nezaměstnanosti s vrcholem na počátku roku a minimem v letních měsících (obr. 7). Tato úroveň nezaměstnanosti indikuje potenciální dostatek pracovních sil pro podnikání v cestovním ruchu.

Obrázek 7: Vývoj míry nezaměstnanosti na Bystřicku v období od března 2014 do února 2015.

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Sociální kapitál je dán sociálním prostředím a představuje síť vztahů mezi lidmi a subjekty, napomáhající danému typu podnikání. Na periferním venkově bývají intenzivní vztahy mezi lidmi a vysoká úroveň sociální kontroly. Jde však zpravidla o vztahy sousedské. To však pravděpodobně není ten typ vztahů, který by mohl napomoci rozvoji podnikání v cestovním ruchu. Bylo by tudíž vhodné takové vztahy cíleně vytvářet. K tomu může sloužit například činnost dobrovolného sdružení obcí Bystřicko a místní akční skupiny Zubří země.

Důležitou otázkou je rovněž možná konkurence sousedních mikroregionů. V úvahu připadají Novoměstsko v okrese Žďár nad Sázavou, Tišnovsko v okrese Brno-venkov, Kunštátsko-Olešnicko v okrese Blansko a Poličsko v okrese Svitavy. Všechny uvedené mikroregiony mají

⁴Sčítání lidu 2011. Praha: Český statistický úřad

podobné charakteristiky krajiny – ovšem bez narušení těžbou uranu. Liší se však stupněm odlehlosti a silou hlavního střediska ve sféře služeb. V tomto směru lze konstatovat, že Bystřicko je plně konkurenceschopné zejména ve vztahu ke Kunštátsko-Olešnicku, které je podobně odlehlé a nedisponuje žádným střediskem, které by mělo skutečně městský charakter.

Naproti tomu ostatní sousední mikroregiony představují značnou konkurenci. Novoměstsko má silnější centrum, které se profilovalo jako středisko služeb této části kraje Vysočina včetně okresní nemocnice. Je střediskem běžeckého lyžování a biatlonu evropského i světového významu. Tišovsko čerpá z blízkosti Brna a tudíž z možností víkendové rekreace obyvatel tohoto střediska. Vedle hradu Pernštejna (o který se fakticky dělí s Bystřickem) je významnou atraktivitou klášter Porta coeli v Předklášteří. Mikroregion Poličsko, opřený o hlavní atraktivitu hrad Svojanov může být srovnatelný s Bystřickem. Bystřicko tudíž musí počítat s konkurencí sousedních mikroregionů, kterou lze řešit buď spoluprací s nimi, nebo zvýrazněním svých silných stránek a využitím příležitostí k překonání nevýhod.

3. Místo cestovního ruchu ve strategii rozvoje venkova na Bystřicku

V roce 2006 byla založena místní akční skupina Zubří země, jejímiž členy jsou jak dobrovolné sdružení obcí Mikroregion Bystřicko, tak i město Bystřice nad Pernštejnem. Územní rozsah MAS přesahuje hranice Bystřicka a zasahuje rovněž na Novoměstsko a v malé míře i na Tišovsko. Strategie rozvoje MAS na období 2014 – 2020 uvádí rozvoj cestovního ruchu jako třetí strategický cíl (po ekonomické prosperitě a dobrých podmínkách pro život v obcích). Mezi specifické cíle patří bohatá a rozšiřující se turistická nabídka, vybudování kvalitní infrastruktury a zachování kulturního dědictví a kulturních tradic.

Císař (2014) se domnívá, že správnou cestou by mohla být takzvaná zelená cesta rozvoje cestovního ruchu. Skutečností, že v území není žádné velkoplošné chráněné území, které by bránilo rozvoji některých aktivit, je možno paradoxně využít pro rozvoj zeleného cestovního ruchu. Na některých aktivitách tohoto typu se již pracuje. Jedním z projektů je společná aktivita města Bystřice nad Pernštejnem, vyšší a střední odborné školy zemědělskotechnické v Bystřici a evropské společnosti ECEAT. Aktivita se bude skládat ze čtyř složek: skanzenu, statku, zemědělského provozu a ekopavilonu s edukační funkcí. Toto ekologické centrum nazvané EDEN (European Destination of Excellence) je již dostavěné a mělo by zahájit svůj provoz v první polovině roku 2015. Tento projekt je jedním ze dvou strategických projektů kraje Vysočina.

Systémovým produktem byl projekt „Vysočinou za zdravím a poznáním“ včetně vytvoření marketingové podpory a reklamní kampaně, zaměřené na leteckou společnost Ryanair. Proběhly i další projekty, některé zaměřené přímo na cestovní ruch (např. zpřístupnění zříceniny Zubštejna), jiné na rozvoj sportovní infrastruktury, pro místní obyvatele i turisty. V roce 2010 získalo Bystřicko mezinárodní ocenění European Destination of Excellence. Jako jednu z možností diverzifikace cestovního ruchu navrhuje Javůrková (2014) vytvoření technického muzea v Dolní Rožínce se zaměřením na těžbu uranu. Další možností je případné vybudování přírodovědně-technické naučné stezky mapující přírodní podmínky lokality a těžbu nerostných surovin resp. uranu na Bystřicku. (Pavlu, 2013)

Cílem podpory cestovního ruchu je udržení obyvatel v mikroregionu a zabránění emigraci. Protože mikroregion je stále populačně ztrátový, mohlo by se zdát, že tato snaha není zcela úspěšná. Nicméně vzhledem k tomu, že řada osob se do mikroregionu přistěhovala v souvislosti s uranem, velká část z nich se po ukončení těžby opět vystěhuje. Cílem je udržet v mikroregionu

autochtonní obyvatelstvo, a to i vysokoškolsky vzdělané (samozřejmě s ohledem na logickou tendenci odchodu vysokoškolsky vzdělaných osob do větších měst v tuzemsku i cizině). Vzhledem k relativní populační stabilitě malých vesnic se tento cíl patrně daří naplňovat.

Závěr: Cestovní ruch na vnitřní periferii

Bystřicko reprezentuje mikroregion na takzvané vnitřní periferii Česka. Taková území na hranici mezi sférami vlivu regionálních středisek se pochopitelně nacházejí na většině evropského území. Jejich podstatným znakem je odlehlost od významných středisek, někdy i špatná přístupnost mimo hlavní dopravní trasy. To vyvolává řadu dalších efektů jako nedostatek investic a tudíž slabší ekonomickou rozvinutost.

Hranice vlivu regionálních středisek je někdy tvořena přírodními bariérami (zejména horskými pásmy), jejichž důsledkem bývají horší podmínky pro zemědělství. Po útlumu zemědělství vzniká v těchto územích poptávka po pracovních příležitostech, zdůrazněná ještě přechodem z produktivní do postproduktivní společnosti. Uvedené přírodní bariéry bývají na druhé straně atraktivní pro cestovní ruch.

Společnými problémy cestovního ruchu bývá slabší infrastruktura. Řešením přitom není postavení komplexního velkokapacitního rekreačního centra, protože to přináší jen malé profity pro danou lokalitu. Z hlediska rozvoje periferního venkova lze považovat za nejefektivnější zaměření na diverzifikovaný turisticko-sportovní a poznávací cestovní ruch s důrazem na měkké formy včetně agroturistiky, ekoagroturistiky a příbuzných odvětví. Takové zaměření je udržitelné, může vytvořit více pracovních příležitostí pro místní obyvatele. Není ovšem pravděpodobné, že by takový cestovní ruch mohl přinést výrazně vysoký ekonomický profit.

Na druhé straně nikdy nelze spoléhat výlučně na cestovní ruch jako odvětví nahrazující primární aktivity – mimo jiné i proto, že zemědělství a lesnictví je pro udržitelný cestovní ruch důležité jako prvek kultivace a péče o kulturní krajinu. Ekonomiku venkova lze doplnit rovněž dalšími odvětvími, například výrobou energie z obnovitelných zdrojů.

Hummelbrunner a Miglbauer (1994) pojmenovali na příkladu Rakouska základní tržní prvky pro rozvoj cestovního ruchu v periferních mikroregionech: ubytování typické pro danou oblast, gastronomie, nabízející lokální speciality v místním duchu, nová specifická témata (např. zdraví, kulturu) nebo zážitky pro cílové skupiny (rodiny, aktivní senioři). Cestovní ruch v periferních mikroregionech by se měl odehrávat v souladu člověka, přírody a kultury, měl by brát v úvahu zájmy místních rezidentů a měl by stanovit nové vztahy k zemědělství. Cílem je tedy využití existujících podmínek. Cestou naopak není budování moderních velkokapacitních rekreačních zařízení městského typu.

Neumeier a Pollermann (2014) uvádějí šest základních faktorů pro úspěšný rozvoj venkovského cestovního ruchu: závazky účastníků, schopnosti účastníků, organizační struktura, kvalitní koncepce, úroveň akceptace a kooperace a přístup k materiálním zdrojům. Autoři zdůrazňují, že pokud chybí i jediný z uvedených faktorů, jde o závažnou bariéru. Doporučuje se adaptace strategií na regionální podmínky, využití komunitního plánování a využití vnějších podpor.

Z výše uvedeného se zdá být zřejmé, že venkovský cestovní ruch lze rozvíjet téměř v jakémkoliv mikroregionu, neboť nejdůležitější nejsou ani atraktivita, ani infrastruktura, ale především schopnost rozvoj cestovního ruchu zorganizovat, získat podporu rozhodujících subjektů a zajistit materiální zdroje. Horší podmínky mohou paradoxně vést ke zvýšenému úsilí

lokálních subjektů a tím i zvýšení konkurenceschopnosti příslušného mikroregionu. To by mohl být i případ Bystřicka.

Použité zdroje

- [1] Brown, F., Hall, D.R., Hall, D.R. (2000): *Tourism in peripheral areas: Case studies*. Bristol: Channel View Publications.
- [2] Císař, L. (2014): *Geografie města Bystřice nad Pernštejnem* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- [3] Daniel, J. (2006): *Komplexní socioekonomická charakteristika obce s rozšířenou působností Bystřice nad Pernštejnem* [bakalářská práce]. Olomouc: Univerzita Palackého.
- [4] Filipová, K. (2012): *Analýza geografických předpokladů cestovního ruchu Vysočiny* [bakalářská práce]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická.
- [5] Hájek, T. (2002): The development potential of Czech rural areas and rural tourism. *Agricultural Economics* 48(12), 559-562.
- [6] Hummalbrunner, R, Miglbauer, E. (1994): Tourism promotion and potential in peripheral areas: the Austrian case. *Journal of Sustainable Tourism* 2(1-2), 41-50.
- [7] Hynek, A., Řezník, T., Karvánková, P., Hynek, N. (2005): Středozápadní Morava: periferie nebo semiperiferie? (s. 148-160). In Novotná, M. (ed.), *Problémy periferních oblastí*. Praha: Karlova univerzita.
- [8] Javůrková, M. (2014): *Možnosti využití cestovního ruchu pro rozvoj mikroregionu Bystřice nad Pernštejnem* [diplomová práce]. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- [9] Kallabová, E., Vaishar, A., Zapletalová, J. (2002): Bystřice nad Pernštejnem a útlum těžby uranu. *Územní plánování a urbanismus* 4(3), 8-16.
- [10] Kneafsey, M. (2000): Tourism, place identities and social relations in European rural periphery. *European Urban and Regional Studies* 7(1), 35-50.
- [11] Konečný, O. (2014): Geographical perspectives on agritourism in the Czech Republic. *Moravian Geographical Reports* 22(1), 15-23.
- [12] Kraft, S., Blažek, J. (2012): Spatial interactions and regionalisation of the Vysočina region using the gravity model. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica* 43(2), 65-82.
- [13] Müller, J., Musil, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako faktor sociální exkluze. *Czech Sociological Review* 44(2), 321-348.
- [14] Neumeier, S., Pollermann, K. (2014): Rural tourism as a promoter of rural development – prospects and limitations: Case study findings from a pilot project promoting rural tourism. *European Countryside* 6(4).
- [15] Pavlů, A. (2013): *Posouzení stávajících návrhů rekultivací odkalovacích nádrží v areálu uranového ložiska Rožná* [diplomová práce]. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- [16] Potočník-Slavič, I., Schmitz, S. (2013): Farm tourism across Europe. *European Countryside* 5(4), 265-274.
- [17] Ryglová, K. (2007): Limited factor of business activities in rural tourism. *Agricultural Economics* 53(9), 421-431.
- [18] Ryglová, K., Burian, M., Vajčnerová, I. (2011): *Cestovní ruch – podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada.
- [19] Šimková, E. (2007): Strategic approaches to rural tourism and sustainable development of rural areas. *Agricultural Economics* 53(6), 263-270.

- [20] Vaishar. A. (2014): Osídlení kraje Vysočina a jeho vliv na rozvoj venkova. *Studia Trebicensia* 4(1), 7-19.

Poděkování

Tento příspěvek byl vytvořen v rámci interního grantu Agronomické fakulty Mendelovy univerzity v Brně číslo T6/2014 s názvem „Cestovní ruch jako alternativní odvětví pro rozvoj Jihomoravského venkova?“. Empirická část příspěvku byla částečně převzata z diplomové práce M. Javůrkové.